

Geçişlilik* üzerine†

Jean Bergès ve Gabriel Balbo

Türkçe Çeviri: Selim Cillov
Çeviri editörü: Özge Soysal

Annede geçişlilik

Çocuğunun düşmek üzere olduğuyla ya da zaten düştüğüyle ve bir tepki vermediğiyle karşılaşan bir annenin bir duygulanım yaşaması ve tereddüt etmeden, tamamen dilin içinde yer alan ve açığa çıkan bir acı duygusunu söze döktüğü sıklıkla görülen bir olgudur. Annenin deneyimlediği ve dile döktüğünün bir eminlik etrafında şekillenmesinin sebebi, yaşadığı duygulanımın bir Gerçek tarafından desteklenmesidir. Yaşadığı Gerçek tarafından desteklendiği için çocuk annesinin yaşadığı ve ertesinde sözle ifade ettiğinin arkasında bir mantık bulur.

Geçişlilik, annenin sadece deneyimleme ve dışa vurma süreçlerini kapsamaz, aynı zamanda bir muhatap olarak çocuğuna hitap etmesini de ilgilendirir. Burada anne, çocukta bir tür bir bilginin olduğuna dair bir varsayımda bulunur. [Annenin] Sözü'nün tıpkı bir makaranın etrafında döner gibi etrafında döndüğü ve kendisine bir talep olarak geri dönen bir bilgi: çocuğunun annenin ona dair sahip olduğu söylemle özdeşim kurmasına yönelik bir talep. Böylesine bir dolaşım Simgelele erişime dair çok genel bir süreci tarif eder. Özneyi salt duygulanımsal bir deneyimle baş başa kaldığı durumdan -ki bu ancak ahlaka dair olabilir- farklı bir şekilde etkilediği için elbette bedenden de bahsetmek zorundayız. Burada beden çocuk için dünyanın biçim ve kıvam kazandığı bir karşılama yeridir. Çocuğun annenin söylemini edinmesinin /içe yansıtması özdeşiminin¹ bir temsili olan Simgelele giriş, bedeni imgesel boyutunun ötesinde, gösterenler, harfler ve dilin bedeni olarak ele alır.

Annenin çocuğuna yönelik geçişliliği bir *coup de force*[‡] olarak okunabilir. Geçişli bir söylemle anne çocuğunu Simgelele dahil olmaya zorlar. Çocuğu, deneyimlerini kendisine [anneye] referansla saptaması için, onun için adlandırdığı duyguları hesaba katmak zorunda bırakır. Dolayısıyla yaşadıklarını açıkça ona ait olan bir mazoşizmden yola çıkarak değerlendirmeye zorlar. Geçişli düşüncenin alametifarikası duygulanım yaratmak için ötekinin gerçek deneyimini olumsuzlamaktır. Bir öteki tarafından atfedilen bir duyguyu gerçeklikte ve bir aynalama etkisiyle yaşamasını sağlar.

* Psişik bir olgu olmanın yanı sıra dilbilimsel bir özellik olan geçişlilik Türkçe gramerde -üzerinde farklı yorumlar olmakla beraber- bir yüklem nesne (tamlayıcı) taşıyıp taşınamaması durumudur. Geçişli yüklemler bir nesne taşıırken geçişsiz yüklemlerin bir nesneye ihtiyacı yoktur. Örneğin “Ali kitap okudu” örneğinde “okudu” geçişli bir fiildir, çünkü bir nesne (kitap) söz konusudur. Diğer yandan “uyumak” geçişsiz bir fiildir, çünkü bir nesnesi yoktur (ç.n.).

† Jean Bergès ve Gabriel Balbo'nun (1998) *Le Jeu Des Places De La Mère Et De l'Enfant—Essai sur le transitivity*, (Paris: Erès) metinlerinin Lionel Bailly tarafından özetlenip, kısaltılmış ve İngilizce'ye çevrilmiş metninden çevrilmiştir. İngilizce metin Lionel Bailly, David Lichtenstein ve Sharmini Bailly editörlüğünde çıkan *The Lacan Tradition* kitabında (Abingdon, Routledge, 2018, s. 123-136) bulunabilir. Türkçe çevirisini Atölye/Ate-lier İnisiyatifinin web sitesinde yayınlamak üzere yazarın kendisinden ve yayınevinden özel olarak izin alınmıştır.

‡ İngilizce metinde de orijinal haliyle bırakılmıştır. Türkçe'ye “zor kullanımı, güç kullanımı” olarak çevrilebilir (ç.n.).

Bir dayatma[§] olarak geçişlilik, çocukta, daha sonra -istese de istemese de- önce söylem ve dilin, daha sonra da yazılı dilin dünyasına girmeye itecek olanı hazırlar ve karşılar. Bu *coup de force* bir travma ölçeğinde değildir; fakat Simgelele giriş ve İmgesel, Simgesel ve Gerçek boyutlarını düğümlemek için gerekli olan Gerçek ile ilişkilidir. Bu *coup* çocuğu Borromeen düğüme doğru iter. Ne eksik ne fazla.

Neden bu *coup de force* bir travma değildir? Bir travma değildir, çünkü çocuk ve anne zorlama hakkında bir söylem, bir beklenti ve hipotez geliştirirler ve ayrıca bilginin çocukta varsayılması ve saptanması diyalektik olarak birbirine bağlıdır. Geçişlilik aracılığıyla elde edilen deneyim Simgelele erişimi açığa çıkarırken travma, düğümlemesi imkânsız olan, saf, tahayyül edilemez Gerçeği ilgilendirdiğinden, sadece yıkıcıdır. Travma, özneyi tahammül edilemez bir acıyla yalnız bırakırken, geçişlilikte acı, ince bir simgesel işçiliğin nesnesidir. Bu işçilik ikili bir olumsuzlama içerir: kendini inciten çocuk buna bir tepki vermez (ilk olumsuzlama) ve bunu dile döken, acıya maruz kalmamasına rağmen bir ötekidir (ikinci olumsuzlama). Bu ikili olumsuzlamanın sebebi ikili bir bölme ve bastırma. *Coup de force* için bu üç terim gereklidir: ikili olumsuzlama, bölme ve bastırma. Diğer taraftan travmatik etkiler özneyi sadece boğacağından, zorlamadaki itilişe izin vermez.

Eğer çocuk annesinden görevi devralıp kendisi geçişli olursa, klinik deneyim görevi diğer insanların da devralacaklarını gösterir: özellikle öğretmenler ve diğer ustalar. Çocuğa aktardıklarının çocukta hali hazırda var olan bir bilgiye bağlı olduğuna dair hipotezlerinden yola çıkarak, çocukta ona dair tuttukları bilgi söylemini edinmesini talep ederler. Öğrenme zorlukları, klinik olarak geçişliliğe başvurmada doğru bir şekilde anlaşılamaz ya da ele alınamaz.

Geçişlilik, örneğin tutma^{**} gibi şefkatli annesel bakımın ön planda olduğu deneyimden oldukça farklı bir zorlama sürecidir, fakat kökleri annesel hipotezdedir- çocuğun anneden, kendi içinde [çocukta] olan bilgiyi okumasını istediğine dair hipotez. Bu okuma sayesinde çocuk bilgiyi içe yansıtarak özdeşim kurabilecek ve Gerçekte zaten sahip olduğu şeye Simgeselde de sahip olabilecektir.

Tedavi Sürecine dair çıkarımlar

Bu bir analizanın deneyimledikleridir – analistin görevi bu deneyimleri ona geri vermek değil midir? Özellikle de analizanın içe yansıtma vasıtasıyla bu bilgilerle özdeşim kurması için. Buralarda, deneyim ve aynılıklarını kullanarak hasta ve terapisti tamamlayıcı bir düzleme yerleştiren, merkezde terapistin empatisinin olduğu kocaman bir empati pratiğini bulabilirsiniz. Böylesi bir pratik bizi sadece tek yönde ilerleyen, klasik bir geçişliliğe gönderir². Dolayısıyla

[§] İlginç olarak Türkçe dilbilgisinden bir örnek belki bu “dayatma” mevzusuna bir destek sunabilir. Geçişli ya da geçişsiz herhangi bir yükleme fiilden fiile yapım eki almasıyla (-t,-r,-dır/dir) geçişli hale gelir. Örneğin uyumak geçişsiz bir fiilken uyutmak geçişlidir. Bir eylemi bir ötekine yaptırma anlamı taşıyan bu dilbilimsel özellik *coup de force*’a paralel olarak düşünülebilir (ç.n.).

^{**} Winnicott’un kuramında tutma *-holding-* hem bir evre hem de o evreyi tanımlayan işlevin adıdır. Birbiriyle iç içe geçmiş ve birbirini takip eden, dolayısıyla mantıki zaman üzerinden de düşünebileceğimiz üç aşamanın ilkidir. Winnicott özellikle erken çocukluk döneminde anne ve yenidoğanın bir sembiyoz içinde olduğu ve bunun da tutma evresine denk geldiğini öne sürer. Tutma sadece annenin fiziki olarak tutması değil, aynı zamanda bebeğin içinde yaşadığı, bakıcıların sağladığı ortam ve duygusal matrisi kapsar (ç.n.).

da tedaviyi yürütmeye dair özgün bir geçişlilik deneyiminden itibaren yeni bir şekilde düşünmemiz gereken noktalar vardır.

Geçişlilik klasik psikiyatride ilk olarak özellikle on dokuzuncu yüzyılın Alman okulunda psikotik hastalarla çalışılmıştır. Wallon tarafından 1934'te *Les Origines du Caractere Chez l'Enfant*'ın (Wallon, 1949) özellikle beşinci bölümünde ele alınmıştır. Daha sonra da Lacan (2001) tarafından 1938'de "*Aile Karmaşaları*" makalesinde, 1966'da *Ecrits*'de ve özellikle XI. Seminerde ele alınmıştır. Yirminci yüzyılın başlarından 1930'lara kadar, öncüsü Wernicke'yi (1906) takiben geçişlilik kavramı psikiyatristler tarafından gerçek bir geçişlilik ile benimseme/kendisinin kılma arasındaki farkı ortaya koymak için kullanılmıştır. Henri Wallon ise 1921'de kötü huylu geçişliliğin iki-üç yaş arasındaki çocuklarda gözlemlenen normal geçişlilik ile benzer olduğunu öne sürmüştür. Bundan sonra geçişlilik sadece psikopatoloji alanında değil, aynı zamanda çocuğun beklenen kişilik gelişimini de açıklamak için kullanılan bir terim olmuştur. O zamanlar için olağan olduğu üzere çalışmalarda genetik bir vurgu ağır basar: "geçişlilik, çocuğun algıladığı eylem ya da durumları kendine ve etrafındakilerine doğru bir şekilde atfetmeyi öğrendiği andan hemen önce gelir" (Wallon, 1949). Aynı zamanda Lacan "*Aile Karmaşaları*" makalesinde (Lacan, 2001), geçişlilik kavramının evrimini ve bağlayıcı işlevini Freudcu bir perspektiften ele alır. Konu üzerine psikanalitik değerlendirmelerin azlığından yakını ve özdeşim ve dolayısıyla özne ve geri kalan her şey arasındaki bağlantıyla yakın ilişkisine işaret eder. Fakat *Özdeşim* (1961-1962) üzerine olan seminerinde geçişlilik konusunu açmaz. İngiliz psikanalizinde Winnicott (1965) kendisi bahsetmese de bize göre geçişliliği çağrıştıran klinik bir vakadan bahseder: "bir iyi nesneye değin bir deneyimin heyecanı, çocuk ısrabilir: o zaman nesne ısıran bir nesne olarak deneyimlenir." 1968'de "*Demande et Identification*" makalesinde Castoriades-Aulagnier taleple ilişkisine vurgu yaptığı, ilksel özdeşim dediği bir şeyden bahseder, fakat bunu tek taraflı ve tek katmanlı bir şekilde ele alır ve geçişliliğe atıfta bulunmaz. *Inconscient*'in bu makalenin çıktığı aynı sayısında, J.-L. Donnet ve J.-P. Pinel (1968) Freud'un özdeşim üzerine fikirleriyle bir rüyadaki özdeşimle histerik özdeşim arasındaki farkları açığa çıkarmaya çalışmışlardır. Bize göre geçişlilik kavramından faydalanmamaları başarılarını kısıtlamıştır.

Geçişliliğe dair tüm bu farklı eğilimler, istisnasız, gözlemlenen olguyu tek taraflı ve katmanlı bir ilişkiye -özne-nesne, ego-nesne, nesne-nesne, özne-özne, vb.- hapsediyor ve yazarlar bu çift kutupluluktan birincil narsizminin yardımıyla çıkmaya çalışıyor gibi görünmektedir, fakat bu kavramın kendisi ikililik, genellik ve ikirciklilik ile işaretlenmiştir. Kuramsallaştırmalarının çoğunlukla gözlemlediklerinin üzerine olması ve nesneye ve nesne ilişkisine yaptıkları aşırı-yatırım onları bir çıkmaza sürükler. Psişik olguları, bir vakanın ayrıntılarını açıklarken vurguyu nesne yerine söyleme taşıdığı için Lacan'a minnettarız. Söylem, sözün faili ve sonuçları arasına Öteki ve bilinçdışının girmesine izin verir.

Bu noktadan itibaren gözlemlenen olgu artık çift-kutuplu olmaktan ziyade her zaman en az üç terimle ilişkili olacaktır. Bu asgari üçlülük bizi özne ve nesne üzerine ancak Öteki'ye referansla ve onun getirdiği ve bizi işaretleyen bölme işlevi üzerinden düşünmeye itecektir. Bu olmadan, (ayna evresinde) yansıtılamaz olanı dışlayan çift-kutupluluk kendini dayatır.

Bizim bakış açımıza göre geçişlilik üçüncü terim olarak talebi, annenin söyleminde bir hipotez olarak geliştirdiği ve çocuğa atfettiği talebi devreye soktuğu için çift-kutupluluğun ayrıcalıklı dünyasından farklıdır.

Geçişlilikte değişen yerler oyunu

Anne kendini çocuğun yerine koyunca, ona acı çekmiş olması gerektiğini ifade eder ki bu olmadan çocuk bir acı duygusu yaşamaz. Çocuk da bunun üzerine annesinin yerine geçer ve “Ah!” der. Annesinin onun için boşalttığı yere geçerek çocuk annesinin hipotezini sahiplenir, bu hipotezi kendisine atfeder. Bir bakıma annenin görevini kuşanır: sadece annenin hipotezini sahiplenmekle kalmaz, aynı zamanda onu onaylar. Özdeşim yoluyla annesinin “Ah!”ını elde ederek annenin sözcelemesini^{††} doğrular. Kelimenin her anlamıyla etkilendiği^{‡‡} bu noktada yürürlükte olan histerik özdeşim değildir. Acı çekmesinin sebebi annenin acı çekmesi değildir. Annesinin, içinde acı çektiği yazılı olan hipotezini üstlendiği için acı çeker. Bu imgesel histerik özdeşimle hiçbir alakası olmayan, duygulanımı devreye sokmanın simgesel bir yoludur. Mevzu burada Freud’un histerik özdeşim hakkında söylediği gibi duygulanımın bulaşıcılığı değildir. Bir hipotezin sahiplenilmesidir. Aslında burada vuku bulan bir afektasyon (duygulanım)^{§§}3 oyunudur.

En az özdeşim kadar ilksel ve önemli olan bu afektasyon oyunu çocuğun duygulanıma erişimini sağlayacak temel bir süreç olarak ayırt edilip, muhafaza edilecektir. Duygulanım gibi zor bir kavramı anlamak için şimdi onu açığa çıkaran sürece, afektasyona bakacağız.

Annenin yerine geçerek çocuk sadece annenin hipotezinde yazılı olanı üzerine alır; onun bölünmüşlüğü almaz. Bölünmüş olan sadece annedir. Çocuk bir tepki göstermezken acıyı çocuk için telaffuz ettiği ölçüde annenin geçişlilik işlevi de köklerini buradan alır. Bu yerler oyununda annedeki bu bölme işlemi hakkında ne söyleyebiliriz? Halihazırda çocuğunun yerini alarak hem kendi yerinde hem de onun yerinde olarak, zaten bölünmüştür.

- a) Bir darbe almasına rağmen tepki göstermeyen bir arkadaşını görünce “ah!” diyen bir çocuk için bölünmüş diyemeyiz. Burada sadece geçişli annesini oynamaktadır. Burada mevzu geçişli bir anne ile *özdeşim kurmaktır* ve bunun bir sonucu olarak da çocuk annesinin sevgisini nefrete çevirmeye yönelir. Dolayısıyla böyle bir geçişliliğin sonucu sadistiktir. Yaygın bir örnek: birisi düşer ve bir kakhaha patlatır. Burada olan nedir? Burada sanki sadece deneyimin eksikliğine değil, aynı zamanda annenin sevgisinin eksikliğine de işaret eden bir tür ikili olumsuzlama devrededir. Aksi takdirde, bu örnekteki duygulanımın olumsuzlanmasının genel olarak bir duygu olarak sevgi üzerindeki sonuçlarına baktığımızda sevginin olumsuzlanmasının önce geldiğini ve çocuğun da bu eksikliği başka bir duyguyla savuşturduğunu söylemek zorunda kalabilirdik.

Çocuğun bir duygu olarak sevgiyi nefret duygusuna (ters) çevirmesine izin veren bu yerde, çocuğun -merkezinde onun için sevginin eksik olduğu- ilksel sahneyi tekrarladığını söyleyebiliriz: Baba Anne’ye şiddet yapıyor. Çocuk annesinin acı çektiğini varsayar, geçişlilik ile acıyı tekrarlar: onun için ilksel sahne tekrarı sayesinde onda yazılı olan, ilk geçişliliğin hatırası veya gösterenini muhafaza etmesine izin veren ikincil bir düşlemsel cinselleştirmedir. Buradan yola çıkarak ilksel sahnenin çeşitli şekillerde etkinleşmesinden ortaya çıkan şiddeti daha iyi anlayabiliriz. Geçişlilik bir acı

^{††} Sözce: Dilbilimde, kendi içinde bir bütünlüğü, tamamlanmışlığı bulunan anlamlı dil kesiti. Ünlem üreten bir tek sözcük de birçok tümceden kurulu bir anlamlı kesit de sözce olarak kabul edilebilir (Kaynak: Mehmet Rifat – Açıklamalı Göstergebilim Sözlüğü). Bununla beraber, bilinçdışı gösteren zincirinin devinimini sağlayan yapısal boşluğun bir sonucu olarak, her seferinde başka bir gösterenle yer değiştirerek bu yeri doldurmaya gelen göstereni sözce, etkinleşmeyi bekleyen bilinçdışı gösteren zincirini de sözceleme olarak düşünebiliriz. Benzer şekilde, özneyi başka bir gösteren için temsil eden gösteren formülünden yola çıkarak sözcenin özneyi sözceleme için temsil ettiği söylenebilir. Konuyla ilgili ayrıntılı bir okuma için J.-D. Nasio’nun “Jacques Lacan’ın Kuramı Üzerine Beş Ders” kitabından yararlanılabilir (Livera yayınevi, 2025, çev. Özge Soysal & Murat Erşen). (ç.n.)

^{‡‡} “To be affected” hem bir eylemden/durumdan etkilenmek hem de bir duygunun ortaya çıkması anlamına gelir (ç.n.).

^{§§} “Affectation” sözlükte “taklit” anlamına gelse de yazarlar “bir duygu yaratma/açığa çıkarma” anlamına gelen bir neolojizm olarak kullandıkları için afektasyon olarak bırakılmıştır (ç.n.).

duygusunu ifade eden durumlarda bir sözceleme tarafından ortaya çıkar, oysaki ilksel sahne için geçişliliği sağlayabilecek hiçbir söz olmadığından eylemin ima ettiği, söylenmemiş olan tarafından üretilir. Bu tür bir sözsüz geçişlilik şiddete neden olabilir.

- b) Bir saldırganlık eylemine maruz kalan bir çocuğun durumunda geçişlilik gerçek mazoşizm yerine simgesel bir mazoşizm koymasına ve dolayısıyla gerçek mazoşizmini sınırlamasına olanak sağlar. Bu sınırlar bastırma ile oluşur. Nasıl? Öyle görünüyor ki annenin söyleminin simgesel mazoşizmi çocuğun acısını fallik işleve gönderir. Annenin söyleminin, çocuğun duyumsadığını varsaydığı acının yerine geçerek bu deneyimi ve acıyı simgeselleştirmesini, sıklıkla gördüğümüz bu klinik gözlemi metapsikolojik terimlerle ifade etmeye çalışıyoruz. İşte bu şekilde annenin söylemi bastırmaya ve sınır koymaya hizmet eder.
- c) Çocuk istismar hattını arayıp istismara maruz kaldığını haber veren çocuk örneğine bakacak olursak, bu çocuğun telefonunu açan kişinin kendisinin de geçmişte yaşadığı bir kötü muameleden kurtulmaya dair bir arzusu olduğunu ve bu arzusunun da şüphesiz onu tekrara sürükleyeceğini çocuğun varsaydığını düşünebiliriz. Hatta ilgilendiğinin istismara maruz kalmış çocuklar değil, gerçeklikte ya da düşlemede kendisi olan, istismara maruz kalmış bir çocuktur. Bu yüzden çocukla ilgileniyordur ve dolayısıyla bize Freud'un "Bir Çocuk Dövülüyor" (Freud, 1919) metninde mazoşizmi ele alışı hatırlatır. Bu metinde Freud üç aşamadan bahseder:
- Babam nefret ettiğim çocuğu dövüyor.
 - Babam beni dövüyor, bu yüzden babam beni seviyor.
 - Bir çocuk dövülüyor: dövme işlemini kimin yaptığı ve kimin dövüldüğü bilinmez. Tedavi sürecinde hastanın getirdiği bu kısımdır: "Sıklıkla aklıma bir çocuğun dövüldüğü gelir ve bundan etkilenirim [...]."

Freud ikinci aşamanın -sevgi darbeleri aşamasının- tamamıyla bilinçdışı olduğunu ve analizde yeniden inşa edilmesi gerektiğini savunur. Bu yeniden inşa ile Freud analizandaki bilinçdışı bilgi hipotezini kurar. Biz de geçişliliği benzer şekilde üç aşamada ele alacağız.

Geçişlilikte bu aşamalar nelerdir? İlk önce bir çocuk tepki vermeden bir darbe alır. Tepki gösteren, darbe almamasına rağmen, başka bir çocuktur. İlk aşamada geçişlilik annesel işlevin bir sonucudur. Hangi annesel işlev? Çocuğu sanrısız arzu nesnesinden ayıran işlev. Buradan anlaşılıyor ki çocuğun bir nesneye tepki verebilmesi için gerekli bir geçişlilik işlevi vardır!

İkinci aşama neresidir? Çocuğun, başka bir çocuğa yaşamadığı bir acıyı dayatmasının, nefretin örtük olarak annenin acı çekmek zorunda olandan ziyade sadece geçişli olana dair duyabileceği sevgiye karışmasıdır. Başka bir deyişle, bir darbe almamış olsa da (ve sadece bu takdirde) ötekinin acı çekmesinin sebebi her zaman annemin bana duyduğu sevgidir.

Bu sevgi bizi annenin geçişliliğine geri getirir:

- İlk aşamada bir şey hissederek bir bebek ağlar. Anne, sevgisinden dolayı, ona bir açlık ya da susuzluk ya da benzer bir ihtiyaç atfeder.
- İkinci aşamada ona yemek, su verir; ihtiyacı her neyse karşılar.
- Üçüncü aşamada, çocuğunun deneyimi hakkındaki ileriki hipotezleri geri dönüp ilk hipotezi doğrular. "Böyle ağladığında ...'dan (talebe dair hipotez) dolayı olduğunu biliyorum" gibi cümlelerde burayı duyabiliriz. Bu üçüncü aşama belirleyicidir. Bahsi geçen asla çocuksu değildir, her zaman anneye dair olandır: asla çocuğa ait değildir ki zaten çocuk ister yansıma ister içe bakışla olsun her hâlükârda kendine açlık, susuzluk gibi bir durum atfetmez. Dolayısıyla burada çocukta olanlara (açlık, susuzluk, vs.) dair tahminleri ile çocukta gerçekten olan bitenler arasında tahammül edilebilecek bir boşluk yoktur. Gel gelelim burada bir boşluk vardır ve bu yüzden de anne hiçbir zaman

çocuğun talebine tam olarak cevap veremez. Sadece çocuğunun talebi olarak varsaydığı şeye yanıt verir.

Birinci ve üçüncü aşamada arada zaruri olarak bir boşluk varken, bu boşluk ikinci aşamada yoktur: eğer olsaydı tek bir hamlede annenin hipotezini geçersiz kılarak geçişliliğin sekteye uğramasına neden olurdu.

Genel olarak geçişlilik bir özneyi “yeni bir özneye”, ötekiye, çifte çevirir. Aynı zamanda özne-nesne konumlarının ve dürtünün yönünün tersine çevrilmesine izin verir. Tam olarak, annenin çocuğu önceleyen anneye değin hipotezi olmadan yeni bir öznenen bahsedemeyiz.

Çocuğun kendine acı vermesinin sebebi onu gören ötekinin oyuna dahil ettiği geçişlilik midir? Buna çekiliyor mudur? O zaman kendine zarar veren arkadaşında, annesinin onda bulduğunu bulduğunu söyleyebiliriz. Birincil geçişlilik tamamıyla kaybolmaz. Aynı zamanda, gördüğümüz üzere, tüm annesel sevgiyi kendine mâl eden bir tanık vardır.

Kendi kendini inciten ve acısını söze döken çocuğa bakalım. Canı yanar, ağlar ve neredeyse eş zamanlı olarak bir söylem üretir. Bu sefer durum bir ötekinin değil, kendi acısını üstlenmektir. Taklitte olduğu gibi, anneye değin bir özellikle kurduğu özdeşim bu ıstırapı bastırmaz. Bunun yerine, tıpkı annesinin yaptığı gibi, söylemini eklemleyerek, ıstırapın belirmesine izin verir. Özetle, annesiyle özdeşim kurarak onu mevcut kılar. Bu varlık-yokluk oyunu annesinin söylemini oluşturan bölmeyi tekrarlar ve çağırır. Kısaca, bu yokluk ve varlık diyalektiğini içe yansıtmıştır.

Biliyoruz ki doğum çığlığı^{***} bebek tarafından yöneltilmiş bir taleptir; fakat, bize göre, doğum sırasında anneden gelen çığlıklar daha önemlidir. Çocuğun ağlamasını beklememizin sebebi bir acı ifade etmesi değildir. Belki de esasen annenin bebeğinin ağlamasını beklediğini gösterdiği için önemlidir. Sanki annenin çığlığı bebeğin çığlığını duyurur. Sanki daha şimdiden bebeğinin onun ağlamasını öngördüğü hipotezler oyununa girmiştir. Elbette, bebek bu çığlığı sahiplenebilsin ve ağlayabilsin diye. Duyduğu acı sayesinde bebeğinin doğum sırasında ağlamasıyla ifade ettiği şeye bir sınır getirebilir. Çocuk annenin alarm çığlığını sahiplenir ve bu özdeşimle anneden bir yanıt alabilir. Bu özdeşimle, ağlamasının temsil etmek için geldiği bir acıdan dolayı defaten bölünmüştür.

Dolayısıyla annenin geçişlilik işlevinin çocuğu tarafından içe yansıtılması tam anlamını bir öznenin bedeninin acısıyla ilişkisini belirlemesinde bulur. Burada geçişliliğe dair tipik bir patolojiyi, psikotiğin acıya duyarsızlığını hatırlayabiliriz. Bir duvara çarparsa ona vurur; yerine geçmesine hiç izin vermemiş, geçişliliğinin içe alımla özdeşimine olanak vermemiş annesinin yerini alır. Benzer şekilde psikosomatik hastaların bedenleriyle kurdukları ilişkiyi düşünebiliriz. Geçişlilik söyleminin fazlalığından mustarıptır. Öyle ki bu fazlaya karşı kendilerini savunmaları gerekir. Bunu da ya geçişlilik üzerine şüphe düşürerek ya da anneleri ve kendileri arasına Lacan’ın söylediği üzere arzusun neden olduğu bir ihtiyaç koyarak yaparlar. Lacan, bununla ilgili “Psikosomatik olanı ‘bedene dair her şeyde psişik bir taraf vardır’ gibi deyişlerin ötesinde tasavvur edilebilmemizin sebebi ihtiyacın arzu işlevine dahil olduğu ölçüdür” (Lacan, 1973) demiştir. Dolayısıyla da örneğin kaşınan egzamadır. Özne, semptomundan sürgün edilmiş olarak, “kaşınıyorum” diyemez. Bundan afanisis^{†††} yoluyla

*** Birth cry. Doğum ağlaması/çığlığı (ç.n.).

††† İlk olarak Ernest Jones’un kullandığı bu terim, kastrasyon karmaşasından geçen çocuğun taşıdığı *yok olma* kaygısını ifade eder. J. Lacan ise Jones’un kastrasyon kaygısının öznedeki radikal etkisini ifade etmek için kullandığı bu terimi özne kuramının içinden anlamını tersine çevirerek kullanır. Söz konusu olan çocuğun

sıyrılır. Bu türden geçişlilik fazlasından mustarip özneler için annelerinin onlara ıstıraplarını ve mazoşizmlerini sınırlandırmaya karşılık gelen bir söylemle hitap etmediğini söyleyebiliriz.

İstırabı olumlamak, namevcut nesneleri mevcut kılmak, geçişliliğin bir işlevidir. Bu sürecin geçişliliğin çifte olumsuzlamasında karşılık bulan çifte bir olumlama barındırdığını söyleyebiliriz. Bu çifte olumlama, geçişlilikte *Bejahung*'un^{†††} ne ölçüde kayıtlı olduğunu gösterir: sadece gizilgüç olarak mevcut olanı gerçeklikte mevcut kılan, annenin ıstırabıdır.

Geçişlilik işlevinin bu özelliği sayesinde özne bazen namevcut olanı mevcut kılarken, hali hazırda mevcut olan bir ikame seçer. Ve burada bahsi geçen sadece imgesel ya da simgesel bir ikame değil, son derece gerçek ve hatta eziyet etmek için var olan biridir. Gerçek olduğu için artık sadece acı üreten değil, aynı zamanda onu tasdikleyen bir öteki. Bu konum için seçilen, çocuğun yeniden bulmak ve zevkini [Jouissance] tekrar etmek istediği ilksel geçişli anne olabilir. Egonun benimsediği bu yeni nesnedir. Yasaklamak, engellemek için değil, zevkini sınırlamak için “Dikkat et, bir yerini inciteceksin” diyen anne.

Buradan bakarsak anne için bir çocuk sahibi olmanın terapötik bir etkisi olabilir. Aslına bakarsanız geçişliliği çalıştırabilme yeteneği, kendi bedeniyle kurduğu ilişkinin paranoid taraflarını hassasiyetle değiştirebilmesine olanak sağlayacaktır. Çocuğun bedeni anneninkinden farklılaştığı ölçüde burada eksiklik anlamına gelen bir boşluk açılır. Ayna evresinde karanlıkta kalan olan işte bu boşluktur. Böylelikle, buradan itibaren eksikliği duygulanımın olumsuzlu olarak görebiliriz: nefrete de acıya da bakamayız.

Geçişlilik ve ses (Geçişliliğin sesleri)

Geçişlilikte Öteki'nin yerinde “Ah!” dediğim için bu “Ah!” Öteki'nin yerinden duyulur ve ötekide bir etkiye sebep olur ve onu ağlatır.

Duyguyu Öteki'den özneye taşıyan sestir. Özne mesajı taşıyan bu sese duyarlıdır. Dolayısıyla geçişlilik sadistçe olabileceği gibi yer değiştirmenin meydana gelmesi ve duygusal bir yatırım yapılmasının sebebi de sestir.

Duygunun yer değiştirme sürecini “Ah!” diyenin hangi metaforik süreci üretir?

- a) Darbe alandan “Ah!” diyenin yönüne doğru: bir niteliğin içe yansıtılmalı özdeşimi vardır.
- b) “Ah!” diyenden darbe alan ve bu sesi duyduktan sonra ağlayanın yönüne doğru: ses duygunun taşıyıcısıyken, duyguyu ortaya çıkaran özdeşimdir. Geçişli özdeşimin işlevi bir duyguyu ortaya çıkarmada ve onu yaşamada bulunur.

kastrasyon kaygısının taşıdığı yok olma tehlikesi değil, simgesel kastrasyona kaydolmadığı takdirde yok olma tehlikesidir. (ed.n.) Gösterenin bir etkisi olarak öznenin Öteki'nin alanında kurulmasının ilk adımıyla beraber kendi alanından soyutlanması, kayboluşu. Bu bağlamda daha fazlası için J. Lacan'ın XI. Seminerinin 27 Mayıs 1964 ve 3 Haziran 1964 tarihli derslerine bakılabilir (ç.n.).

^{†††} Freud'un metapsikolojisinde merkezi bir terim olmasa da J. Lacan tarafından temsilin oluşumuna dair önemi vurgulanan *Bejahung*, Freud'un “Yadsıma” (1925) metninde bir “ilk edim” olarak nitelediği ve haz ilkesi bağlamında içe alma-dışarı atma ve gerçeklik ilkesi bağlamında içerisi ve dışarıları arasındaki ayrımı yapma süreçlerinde temsile dair bir ilk yatırım, temsile “Evet” deme, kabul etme anlamlarına gelir. Bununla beraber yadsımda temsil bastırmanın etkisinden kurtulup bilincin alanına girerken, *Bejahung* temsilin oluşumuna dair bir önceki adıma dairdir (ç.n.).

Metro istasyonun çıkışında bir kadın elini kapıya kötü bir şekilde sıkıştırmıştı. Seansında bunun hakkında neredeyse bir fısıltıyla, sanki kendi kendine konuşur gibi konuşuyordu. “Acı çekiyorsam asla serzenişte bulunmam, hiç ses çıkaramam. Acımı bir türlü dışarı vuramam. Elli metre kadar yürüdükten sonra acı kalbimin tam ortasına saplandı. Bunu hissetmeye başladığımda önce sersemledim. Geçmesini bekledim, sanki hiçbir şey değilmiş gibi. Önemli değildi bence. Aslında umarım öyledir çünkü o ele ihtiyacım var. Her neyse, yapacak bir şey yok. Bekleyeceğim. Biraz ezildi sanırım.”

Acı üzerine bu kadının annesi ve kendisi arasında bir geçişlilik yoktu: ıstırabını yankılayacak bir sesle karşılaşmamıştı. Göstereni acı olan niteliğin içe yansıtımlı özdeşiminde sessiz bir boşluk vardı.

Analist: “Büyük bir fiziksel acı hissetmiş olmalısınız, değil mi?”

Kadın cevap verir: “Emin değilim, hatırlamıyorum.”
Özdeşimsel deliği bir hafıza deliği takip eder: anı yok, anlam yok.

Sonra kadın ekler: “Direnci olduğum şey acı çekmek değil, canım yanabilir, acı çekebilirim.”
Görülüyor ki ıstırap onun için imkansızın düzeyinde, Gerçekte değil; geçişliliği tamamıyla dışlamış değil, ama çok ince bir farkla, kıl payıyla.

“Anında dışa vurmakla ilgili bir sorunum var. Bir keresinde bütün kolumu kaynar çorbayla yakmıştım. Hiçbir şey-tek bir ses bile çıkarmadım. Sürekli bir şeyleri içeride tutuyorum.”
Öteki tarafından bu konuda talebe dair bir hipotez yok: etrafta formüle edilmemiş bir hipotez dolanıyor, ortaya çıkmıyor. Sesini bulamıyor.

“Gerçekten de içerideki fırtınalı, sürekli patlamaya hazır halimle, dışarıya verdiğim, dengeli, sakın görünüm arasında büyük bir fark var. Dün radyoda Roland Barthes’ın beden hakkında konuştuğu bir kayda denk geldim. Çok güzeldi: “en az bildiğiniz, asla görmediğinizdir -en azından eğer bedenden bahsediyorsak.”

Psikanalist yanıt verir: “Bir dansçısınız ve en az bildiğiniz bedeniniz mi?”

Biraz düşündükten sonra, “Onu içeriden biliyorum. Çoğunlukla...” dedi ve sustu. Biraz zaman geçtikten sonra devam etti: “Evet onu içeriden biliyorum ama içeride olan nedir, yansıttığı imge nedir? Neden bu ikisi hiçbir zaman örtüşmüyor? Ve ötekilerin bizden beklentileri bize ne söyler?”

Tüm bu sorular Öteki’nin geçişliliğine dair çağrılar olmakla beraber, aynı zamanda, sonunda kendine dair bir talebin formüle edileceğine dair çağrılar ve beklentilerdir. Duygu iletimi için bir ses yoktur ve sese özdeşim olmadığı için bir duygulanım açığa çıkmaz.

Bir rüyaya geçer: “Geçen gece rüyamda bir pazara bomba bıraktığımı gördüm. Yok, bir otoparktı. Bir dükkândan alınmış, kullanım kılavuzuyla, paketiyle çok basit bir bomba. Tek yapmam gereken düğmeye basmak ve hızlıca oradan uzaklaşmaktı. O gün pazar vardı, çok kalabalıktı. Sonra ‘bunu neden yaptın, bir sürü insan var, delirmiş olmalısın!’ diye düşünüyordum.”

Gerçek bir anne-çocuk geçişliliği yerine narsistik geri çekilmeyle özdeşim diye bir şey varsa, onu burada, öznenin Öteki'nin (dünyanın) çılgınlığına dair sorduğu sorulara gelen yanıtlarda görürdük.

“Herkes beni görebiliyordu, sanki göz göre göre kendimi cezalandırıyordum. Sanki yakalanmak için ne gerekiyorsa yapıyordum.”

Ve elbette, yakalanmak pahasına olsa da sonunda geçişlilik bulunabilsin diye.

“Sonra görünümümü, kıyafetlerimi değiştirmeye çalıştım.” Yani deneyimini, bedensel duygulanımı değiştirmeye çalıştı, fakat “bomba bir türlü patlamıyordu! Belli ki insanlar durumdan şüphelenmiş ve acil yardım ekibi çağırılmışlar. Ekip geldi ve bana oradan çıkmamı söylediler.”

Bir arzu gerçekleşmesi olan rüyada gerçekleşen arzu, işte burada: geçişliliğe dair bir arzu. Şurası açık ki acil yardım ekibi, rüya göreni en kötüsünden kurtarmaya dair bir gösteren. Rüyada sonrasında olanlar, bu arzunun gerçekleştiğini gösteriyor.

Hatta “Esplanade de la Défence”taydı- Pazar orada kurulmuştu. Bomba patlamıyordu-mutlaka patlatmalıydım.”

Analisti sordu: “Patlatmalıydınız? Böyle bir emir mi almıştınız?”

Bir sessizlikten sonra yanıt verdi: “Öyle de diyebilirsiniz. Yapılması gerekendi. Sanki gündelik, çok sıradan bir şeymiş gibi. Bomba sadece tetiklenince değerliydi.”

Bu sözlerden geçişliliği ne tür bir *coup de force*’un ayakta tuttuğunu görebiliriz.

“O anda -çok hızlı olmalısınız- kaç, kendini koru hem hızlı düşün hem de idrak et...”

Çocuk, geçişliliğin *coup de force*’una işte bu şekilde kapılır: gerek motor işlev gerek düşünme süreci açısından ya da gerek kaçışta gerek mazoşist parçalarda her şey çok hızlı olur.

“Patlamalıydı!”

Analist: “Neden?”

Uzun bir sessizlikten sonra analizan yanıtladı: “Çünkü patlamalıydı... Bir öncesi ve sonrası olmalıydı... bir tetik, içimde patlayan, şiddetle dışarı çıkan bir şey olmalıydı. İçerde bir türlü dışarı vuramadığım şiddetli bir şey var. Bir tür fiziksel şiddet eylemi olmadan hayatımda bir değişiklik yapamam. Sözel şiddet- bu işe yaramaz.”

Rüyanın kurulduğu arzudan bir değişime neden olabilecek, bir kesik atabilecek, hareketlilik sağlayabilecek tek *coup de force*’a, geçişliliğe dair bir talep ortaya çıkar.

“Bu sabah da analitik saatinizin hemen başında getirdiğiniz, hedefi kendiniz olan bir şiddet eylemi yaşadınız. Bazen bir şeyi unutmamak için elimize yazarız – bir öncesi ve sonrası?”

“Evet, doğru...”

“Ama bu sefer bunun üzerine konuşabildiniz, değil mi?”

“Evet, haklısınız ama hala nasıl olduğunu anlayabilmiş değilim.”

“Bedeninize bakmak da aynı şey -geçiminizi böyle sağlamıyor musunuz?”

“Evet-kesinlikle!”

Bu giriş seansından sonra -kronolojik olarak üçüncü seans- analist devreye girebildi: bu noktadan sonra analizanın söylemi geçişlilik ile damgalanmıştı.

Özdeşime sebep olan temsili (“Ah!”ın, gösteren, yani temsilin temsilcisi olduğu, sözcüğün temsili) düşündüğümüzde, özdeşim kurulanın tarafında sadece duygu iletimine yarayan ses içerilirken, sesin gerçeği bastırılır. Olumsuzlamanın tersi bir süreçtir: temsil bastırmanın hizmetindeyken, duygulanım muhafaza edilir. Olumsuzlama henüz devrede değilken, sürecin tersine işleyişinin neden ve nasıldan burada görebiliriz.

*Bejahung*⁴ aslında temsilin bastırılması ve duygunun iletimi süreçlerine denk gelir⁵. Annenin geçişli söylemi, karşısındakine bir duygu iletecek ve karşısındaki bu noktadan sonra artık deneyimleyeceği bir acının temsili muhafaza edecektir.

Geçişlilik eksikliğinin tehlikeleriyle, işitsel sanrılardaki ses arasındaki ilişkiler üzerine hipotezler üretmeye olanak sağlayan düşünce hatlarını burada ayrıştırabiliriz. Lacan’ın, sanrının Simgesel’de hesaptan düşülenin Gerçek’te geri gelmesi olduğuna dair görüşlerini hatırlayalım. Geçişli annenin acı, açlık, susuzluk vb. kendi deneyiminden çocuğa attığı bilgide eksik kalmış olan, eksik kalan ve eksik kalacak olan, daha sonra annenin sesinde, Gerçekte belirir. Böylelikle imkansızın -aç ya da susuz değilken öyle hissetmek- üstesinden gelir. Burada geçişlilik ve olumsuz sanrı arasındaki temel bağlantıyı işaret etmekte fayda var. Hissetmediğimi hisseden annemin sesini Gerçek’te duyarım. Annemin sesi Gerçek’ken, açlık ya da üşümeden Simgeselde duyulan: “uslu dur, ah, acım, ses çıkarma”dır.⁶

Kendini yakan ya da az daha yakan çocuk, normal ve öncül olarak, tam bir olumsuz sanrı içindedir: annenin sesinin Gerçeği, çocuğu bu tür bir sanrının tatmininden mahrum bırakır ve tehlikeli olduğundan, gerçek nesneyi hesaba katmaya iter. Annesinin istemediği şey, çocuğun sadece sıradan bir zevk nesnesi olduğunu düşünmesidir. Anne bu şekilde, çocuğun böylece terk etmesi gereken olumsuz sanrıyı olumsuzlamaya çalışır, fakat bu olumsuzlamada anne, sadece kendi deneyiminin ölçüsünü geçişli kılabilir: -olumlu bir sanrıyla- sadece çocuğun yaşamış olabileceğinden emin olduğu ıstırapı. Aslında deneyimlediği sanrısız nesnenin (soğuk, sıcak gibi türlü tehditler) eziyet ettiği kendisidir. Annenin çocuğun bedenine olumsuz sanrının olumlu halini aktarması, kendi bedeniyle kurduğu paranoid ilişki aracılığıyla olur. Böylece çocuk, bedenine zulmeden bir nesneyi terk etmeye zorlanır. Anne bu kayıpla çocuğun kendisini olumsuz sanrıdan kurtarmada yetkinleşmesini sağlar.

Psikotik geçişlilik (dışarıda bir halının dövuıldüğünü duyan hastanın bağırma başlama gibi) özneye her zaman bir beden verir: bedeninin olumsuz sanrısı, ki geçişliliğinin kanıtıdır, ona geçici olarak bir beden veren olumlu sanrının yerine geçer. Ama duyduğu bir ses değildir ve bir ses duyamadığından olumsuz sanrıya geri düşer. Çocuğu palazlayan annenin sesidir: o sesi konuşan tam olarak annenin olumlu sanrısı olmadığı için anne onu [sesi] bastırır ve bölünür.

İşte bu yüzden anne ve çocuk arasındaki geçişlilik bir *délire à deux*^{§§§} değildir. Çocuk, Gerçek olan bir olumsuz sanrıdan feragat ederken, çocukla konuşan annenin anneliğe değin sanrısını belki İmgesel’in düzleminde tasavvur edebiliriz.

Notlar

1. Yazarların özdeşim tasavvuru, İngilizce’de anlamını yitiren “*s’identifie le discours de la mère*” [annenin söylemini kendinde tanımlayan] neolojizmini meydana getirmelerine olanak sağlamıştır. Basitçe, öznenin gelişiminde işleyen süreçte mesele, birinin söylemini sahiplenmek, kendi gösteren zincirine eklemlemektir. İçeride yansıtmada önemli olan, gösterenlerdir. Öznenin bir söylemi edindiği diğer yerlerde daha gündelik “acquire” (elde etmek/edinmek) terimini kullandık.
2. Bu tür bir geçişlilik, bir işlev olarak aynalamaya çok daha yakındır ve zayıf noktası da analizanın kendi hakkında söyleyebildiklerinin nominal olarak, olduğu gibi alınmasında yatar. Bu makalede geliştirilen geçişlilik kavramı hissedilmeyen, Simgeselde kayda geçmemiş olanla, dolayısıyla analizan tarafından bilinçli olarak dile dökülemeyecek olanla ilgilidir.
3. “Affectation” taklit anlamını taşısa da aynı zamanda affect (duygu, duygulanım) kökü ve sırasıyla (yaptırmak, neden olmak, sunmak anlamlarına gelen) “-ate” ve bir isim yapım eki olan “-ion” eklerinden türetilmiş bir neolojizmdir. Yazarlar “bir duygulanımı ortaya çıkarmak” anlamını hedeflemişlerdir. Hipotezler oyunu aracılığıyla kuramsallaştırdıkları bu süreç Bion’un beta elementleri ve bunların, alfa işlevleri sayesinde dönüşümünü aydınlatması açısından değerlidir.
4. *Bejahung* Standard Edition’da “affirmaton” (doğrulama/olumlama) olarak çevrilmiştir fakat bir alternatif olarak Laplanche ve Pontalis “postulation” (farz etme/kabul etme) kelimesini önermiştir. Bu bağlamda ikinci anlamı tercih ediyoruz.
5. Duygu ile bağlı olarak çocuğa temsil de sunulur; böylece çocuk, temsili bastırırken duyguyu deneyimler.
6. Charles Baudelaire’in “Meditations” adlı şiirinden.

§§§ İki kişinin aynı sanrı ya da sanrıları paylaşması anlamına gelen “Délire à deux” ya da “Folie à deux”, tıbbi ya da görüngüsel yaklaşımlara göre “ikili/iki kişilik delilik” ya da “paylaşılmış psikoz, paylaşılmış psikotik bozukluk, paylaşılmış paranoid bozukluk, vb.” çevirileriyle karşılanabilir (ç.n.).

Kaynaklar

- Bergès, J., & Balbo, G. (1998). *Jeu Des Places De La Mère Et De l'Enfant—Essai sur le transitivisme*. Paris: Erès.
- Castoriadis Aulagner, P. (1968). Demande et identification. In: *L'inconscient*, 7: 23–65, Paris, PUF.
- Donnet, J.-L., & Pinel, J.-P. (1968). L'identification. In: *L'inconscient* 7. Paris: PUF.
- Freud, S. (1919e). A Child is Being Beaten. *S. E.*, XVII (1917–1919). London: Hogarth.
- Freud, S. (1925). Negation. *S. E.*, XIX. London: Hogarth.
- Lacan, J. (1973). *Séminaire XI, Les Quatre Concepts Fondamentaux*. Paris: Le Seuil, p. 207.
- Lacan, J. (2001). Les complexes familiaux dans la formation de l'individu. In: *Autres Écrits*. Paris: Le Seuil, pp. 23–84.
- Lacan, J. (2006). *Écrits*. B. Fink (Trans.). New York & London: W. W. Norton & Company.
- Wallon, H. (1949). *Les origines du caractère chez l'enfant*. Paris: PUF.
- Wernicke, K. (1906). In: Jaspers (1946) *General Psychology*. Manchester: Manchester University Press, 1963.
- Winnicott, D. W. (1965). *The Maturational Processes and the Facilitating Environment*. London: Hogarth Press.
-